

IX-X. YÜZYIL MÜSLÜMAN COĞRAFYACILARIN ESERLERİNDE AZERBAJCANA İLİŞKİN BİLGİLER

*Saadet Abdurahmanova,
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı,
İslam Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
saadet_muzaffer@hotmail.com*

ÖZET

Bu makalede IX-X⁴⁸ yüzyıl Müslüman coğrafyacıların eserlerinden hareketle Azerbaycan arazilerinin sınırları tespit edilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili söz konusu dönem kaynaklarına göz atıldığında İslâm coğrafyacılarının günümüz Güney ve Kuzey Azerbaycan arazilerini kapsayan bölgeyi genellikle Azerbaycan, Arrân ve Ermeniye⁴⁹ şeklinde üç bölgeye ayırdıkları görülmektedir. Buna karşılık bazı coğrafyacılar bölgeyi Azerbaycan ve İrmîniye olmak üzere iki bölgeye ayırmışlardır.

Mezkûr kaynaklar bize erken dönem Müslüman coğrafyacılarının çoğunlukla Kuzey Azerbaycan'ı Arrân, Güney Azerbaycan'ı ise Azerbaycan olarak isimlendirdiklerini göstermektedir. Ayrıca bu coğrafyacılar, Azerbaycan ve Arrân bölgesinin sınırları, önemli şehirleri vb. hakkında da değerli bilgiler vermişlerdir. Buna rağmen bazı coğrafyacıların söz konusu bölgenin sınırlarını bir az daha farklı tasvir etmeleri ve Azerbaycan ile Arrân'ı birbirinden ayırmayarak bunları iç içe bir şekilde betimledikleri de göze çarpmaktadır.

Kuzey ve Güney Azerbaycan topraklarının birlikte Azerbaycan olarak adlandırılması ilk kez Nadir şah Afşar (1736-1747) tarafından gerçekleştirilmiştir. O, söz konusu dönemde güney ve kuzey Azerbaycan topraklarını oluşturan Tebriz, Çukur-Set, Şirvan ve Karabağ beylerbeyliklerini iptal ederek bu bölgeyi Azerbaycan adı altında birleştirmiştir. Böylece ilk kez Güney ve Kuzey Azerbaycan toprakları birlikte Azerbaycan ismiyle adlandırılmağa başlanmıştır. 1918'de kurulan Azerbaycan Cumhuriyet'i ile ise artık Aras nehrinin kuzeyindeki topraklar resmen Azerbaycan olarak adlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Arrân, coğrafya

⁴⁸ Not: Makale boyunca tarihler milâdî takvim esas alınarak yazılacaktır.

⁴⁹ Arap kaynaklarında İrmîniye ve Ermeniye olarak kaydedilen bu kelime Türk dilli kaynaklarda bazen İrmîniye bazen ise Ermeniye şeklinde kullanılmaktadır. Harfi karşılığı "Ermenistan" olmakla birlikte kaynaklara göz atıldığında Arap tarihçi ve coğrafyacılarının İrmîniye/Ermeniye bölgesinden etnik Ermenistan'ı kastetmedikleri görülmektedir. Tam tersine onların İrmîniye bölgesiyle kastettikleri merkezi Debil (Divin)-bazı kaynaklarda ise Berda-olan hilafete bağlı bir emirlikti. (Bk: Memmedov, 1977, 34; Eliyarlı, 2007, 66). Bu nedenle makalede Ermenistan yerine İrmîniye kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir.

Giriş

Oldukça stratejik bir coğrafi konuma sahip bulunan Azerbaycan bölgesi, tarihin erken dönemlerinden itibaren hep büyük devletlerin ilgi odağında olmuştur. Bu ve benzeri diğer sebeplerden ötürü Azerbaycan bölgesinin sınırları sık sık değişkenlik göstermiştir. VII. yüzyılda İslâm Devleti'nin sınırlarına dâhil edildikten sonra da durum aynen devam etmiştir. Bu makalede ortaya konulan hedef, erken dönem (IX-X. yüzyıllar) Arap coğrafyacılarının Azerbaycan kavramıyla hangi arazileri kastettikleri, günümüz Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarının onların kullandıkları Azerbaycan kavramının kapsamına girip girmediği ve Azerbaycan bölgesinin (Güney ve Kuzey Azerbaycan) sınırlarını tespit etmektir.

Azerbaycan Kelimesinin Etimolojisi

Günümüzde yaygın olan kanaat, Azerbaycan kelimesinin “odlar yurdu” anlamına geldiği yönünde olmakla birlikte bu konuda farklı görüşler de bulunmaktadır (İsmailov 1997, 3-4). Bu başlıkta fazla ayrıntılarına girmeden Azerbaycan kelimesinin etnik kökeni hakkındaki malumat verilecektir. Azerbaycan kelimesinin etimolojisi hakkında ileri sürülen görüşler şöyle gruplandırılabilir:

Ortaçağ İslam coğrafyacılarından olan Yâkût el-Hamevî (ö. 1229), meşhur *Mu‘cemu'l-buldân* adlı eserinde Azerbaycan kelimesinin etnik kökeni hakkında farklı iki görüşe yer vermektedir. Şöyle ki:

1. Azerbaycan kelimesi, Bâzerbâz b. Îrân b. el-Esved b. Sâm b. Nûh (a.s.) veya Azarbâz b. Bivaresf adlı şahsa nispetle bu ismi almıştır. Yeri gelmişken belirtilmesi gerekir ki bu görüş Emevî- Abbasî bürokrasisinde kâtiplik görevinde bulunmuş İran asıllı İbnu'l-Mukaffâ (ö. 759)'ya nispet edilmektedir (el-Makdisi 1877, I, 375; el-Hamevi 1977, I, 128).

2. Pehlevice ateş manasına gelen “Azer” ve muhafız, koruyucu, hami anlamındaki “bîkân” kelimelerinin birleşmesinden türeyen Azerbaycan, “odlar yurdu” anlamına gelmektedir. Yâkût el-Hâmevî, Azerbaycan bölgesinde haddinden fazla âteşkede bulunduğunu gerekçe göstererek bu görüşün daha isabetli olacağı kanaatindedir (el-Hamevî 1977, I, 128).

3. Bir diğer görüşe göre ise Azerbaycan kelimesi Gaugamele (m. ö. 331) yenilgisinden sonra Büyük İskender'in hizmetine giren İranlı satrap Atropates'in adından gelmektedir. İskender'in ölümünü müteakip Atropates, önceleri İskender'in adına yönettiği Küçük Medya (Media Minar) bölgesinde (Güney Azerbaycan ile İran Kürdistanı'nın batı kısımları) müstakil bir krallık kurmuş ve bu krallığa “Atropates'in ülkesi” anlamında Grekçe Atropatene adını vermiştir. Daha sonraları Ermenice'de Atrapatakan, Orta Farsça'da Aturpatakan, Süryanice'de Azarbaygan şeklinde telaffuz edilen bu kelime Arapça'da g/c değişikliğiyle Azerbaycan'a dönüşmüştür (Bünyadov 1991, 318).

4. Çağdaş dönemde Azerbaycan kelimesinin Türk unsuruyla ilişkili ola bileceğini dile getiren tarihçiler de bulunmaktadır. Örneğin Mahmud İsmailov

Azerbaycan kelimesinin etnik kökeni hakkında bilgi verirken söz konusu kelimenin eski Türk soylarından olan Aslarla ilişkili olabileceğini ifade eder. İsmailov'a göre Orta Asya kıtasında yaşamış Aslar'ın bir kolunun Azerbaycan'da yaşadığı göz önünde bulundurulacak olursa bu kelimenin, "Aslar'ın yurdu", "Aslar'ın ülkesi" anlamındaki "Aser" kelimesinden türediği söylenebilir (İsmailov 1997, 3). Fakat bu görüşün pek isabetli olduğu söylenemez. Çünkü eski Azerbaycan bölgesinde Fars (Sâsânî) unsurunun etkili olduğu hususu göz önünde bulundurulacak olursa bu kelimenin Fars kültürü ve ya dini ile ilintili olabileceği görüşü daha tatminkâr gözükmektedir. Nitekim İsmailov'un kendisi de kelimenin "odlar yurdu" anlamına geldiği görüşünün daha doğru olacağı kanaatindedir (İsmailov 1997, 4).

Azerbaycan kelimesinin etimolojisine ilişkin yukarıdaki görüşleri zikrettikten sonra tarihçiler tarafından tercih edilen görüşlere geçilebilir. Öncelikle kelimenin kökeni hakkında ileri sürülen birinci ve dördüncü şıktaki iddiaların zayıf olup çağdaş tarihçiler arasında savunucusuna rastlayamadığımızı belirtmeliyiz. Çoğu tarihçi Azerbaycan kelimesinin "odlar yurdu" anlamına geldiği görüşünü savunmaktadır. Bununla birlikte bazı tarihçiler ise bu kelimenin İran satrapı Atropates'in adından geldiğini ileri sürer. Hatta Bünyadov'a göre Azerbaycan kelimesinin etnik kökenine ilişkin diğer görüşler, halk etimolojisinden başka bir şey değildir (Bünyadov 1991, 318; Melikov 2007, 173). Bazı tarihçilere göre Atropatena devlet isminin Sasanî satrapı olan Atropates'in adına nispetle bu ismi alması görüşü yanlış olduğu gibi Azerbaycan ülke isminin de bu sözün değişikliğe uğramasıyla ortaya çıkması iddiası tutarsızdır. Zira Zerdüştlüğün kutsal kitabı olan Avesta'da bu ülkenin (Atropatena) "Aterpata", m. ö. I. binyılığa ait Elam kaynaklarında ise "Atarpata" adlandırılması bu ismin Sâsânî satrapı Atropates'in isminden götürülmediğini ortaya koymaktadır. Azerbaycan ülke ismine gelince ise bu ad Atropatena devlet isminden değil, pehlevice "azer" (ateş) + "bâz" (tapan) + "kan" (yer mekân, ülke) sözlerinin bir araya gelmesinden oluşmakta olup "ateşe tapanlar ülkesi" anlamına gelmektedir. Daha sonralar "Azerbazkan" kelimesi değişikliğe uğrayarak Azerbaycan şeklini almıştır (Recebli, 2013, 46). Netice olarak söyleye biliriz ki çoğu tarihçi, Azerbaycan kelimesinin "odlar yurdu, ateşe tapanlar ülkesi" anlamına geldiği şeklindeki görüşün daha doğru olduğu kanaatindedir.

Azerbaycan Bölgesinin Coğrafi Konumu

Tarih boyunca stratejik bir konuma sahip olan Azerbaycan bölgesinin sınırları sık sık değişikliğe uğramıştır. Mesela, m. ö. 36 yılında Romalı Antonios, 591'de II. Husrev ve 621-627 yıllarında imparator Herakleios tarafından işgal edildiğinde Azerbaycan sınırlarındaki belirsizlikler buna örnek gösterilebilir (Gurbanov 2007, 17). Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra da Azerbaycan bölgesinin sınırları hususunda tam bir mutabakata varıldığını söylemek mümkün değildir. Zira daha sonra görüleceği üzere Arap coğrafyacıları da Azerbaycan bölgesini tasvir ederken kısmen de olsa-farklı sınırlar belirlemişlerdir.

Müslüman coğrafyacılarına istinaden Azerbaycan bölgesinin sınırlarını belirlemeye geçmeden önce mezkûr kaynaklarda bu bölgeyi ifade etmek için hangi kelimenin veya kelimelerin kullanıldığına işaret etmek gerekmektedir. İlgili kaynaklara göz atıldığı takdirde günümüz Güney ve Kuzey Azerbaycan arazilerinin kapsadığı bölgelerin Azerbaycan (Güney Azerbaycan), Arrân⁵⁰ (Kuzey Azerbaycan) ve İrmîniyye/Ermeniyye kavramlarıyla ifade edildiği görülmektedir (Bk: el-Ya‘kûbî h. 1422, 79; İbnu‘l-Fakih 1996, 581 vd.; İbn Havkal 1992, 285; el-İstahrî 2004, 180; el-Makdisî 1877, I, 373 |el-Hamevî 1977, I, 136).

Azerbaycan’ın (Güney Azerbaycan) Müslümanlar tarafından fethine ilk kez Hz. Ömer (ö. 644)’in hilafeti döneminde Medâin valisi Hüzeyfe b. Yemân (ö. 656) tarafından başlanmıştır (el-Belâzurî 1988, 317-318; el-Hamevî 1977, I, 129). Ama Azerbaycan’ın tamamen fethedilmesi (643) ise Hz. Osman (ö. 656)’in hilafeti döneminde Muğîre b. Şu‘be (ö. 670) tarafından gerçekleştirilmiştir (el-Ya‘kûbî, h. 1422, 81). Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa İslâm ordusunun 641 senesinde Sâsânîler karşısında kazandıkları Nihâvend zaferi onlara Azerbaycan’ın fethinin yolunu açmıştır. Az önce işaret edildiği üzere Azerbaycan’a yapılan bu fetih hareketlerine ise Hüzeyfe b. Yemân ve Muğîre b. Şu‘be kumandanlık yapmışlardır. Uzun süren çarpışmalardan sonra 642 yılında Azerbaycan ahalisi Hüzeyfe b. Yemân başkanlığındaki İslâm ordusuyla anlaşma yapmak zorunda kaldı. Yeri gelmişken belirtilmesi gerekir ki Müslümanlar’ın Azerbaycan’daki ilk idari merkezleri Erdebil şehriydi (el-Belâzurî 1988, 317). Daha sonra Hz. Ali (ö. 661)’nin Azerbaycan valisi Eş‘as b. Kays el-Kindi (ö. 661) tarafından Erdebil’de bir cami yaptırılmış ve bu zamandan itibaren Azerbaycan, Kafkaslar’daki fetih harekâtı için bir merkez olarak kullanılmaya başlanmıştır (Bünyadov 1991, 319; Velihanlı, 1993, 23). Sasânî devletinin diğer vilayetleri gibi Azerbaycan’ın da İslâm ordusu karşısında sona kadar mukavemet gösterememesinin en önemli sebebi ise Sasânîler’de merkezi yönetimin son derece zayıf olmasıydı. Bu sebeple de devletten müstakil bir şekilde hareket eden vilayetler güçlü İslâm ordusu karşısında direnmenin faydasız olduğunu anlayarak yıllık vergi vermek kaydıyla birer birer teslim oldular (Bünyadov 1991, 81).

Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce bugünkü Kuzey Azerbaycan arazisi Arrân/Albanya olarak adlandırılmaktaydı. Arrân (Albanya) bölgesi Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce Sâsânî soyundan gelen Mihrân ailesi/Mihrânîler tarafından yönetilmekteydi. Kendilerine “Arrânşah”⁵¹ unvanını kullanan bu ailenin VII. yüzyıldaki en meşhur simaları arasında Varaz Grigor ve Varaz Trdat gösterilebilir (Gasımova 2007, 182-183; Özaydın 1991, III, 394).

⁵⁰ Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarının tamamını, Gürcistan’ın bir kısmını ve Dağıstan Özerk Cumhuriyeti’nin Derbent bölgesini kapsayan bölge eskiden Alban Devleti/Albania olarak adlanmaktaydı. Eski Alban Devleti’nin bir diğer ismi ise yerli halkın dilinde “düz arazi, bozkır” anlamına gelen Aran idi. Yunan ve Bizans kaynaklarında da Alban Devleti’nin ismi Aran olarak kaydedilmiştir. Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra ise söz konusu bölgeyi belirtmek için Arrân ismi kullanılmaya başlanmıştır (Recebli, 2013, 61-62).

⁵¹ Mihrânîler’in unvanı olan “Arrânşah” kelimesi Arap dilli kaynaklarda-muhtemelen yanlışlıkla-Lîransâh (ليرانشاه) olarak kullanılmıştır (Mesela bk: İbn Hurdâzbi, 1889, 124).

Kaynaklar Müslümanlar'ın Arrân bölgesinin fethine güney batıdan, yani Nahçıvan'dan ⁵² başladıklarını zikretmektedir. Üçüncü halife olan Hz. Osman tarafından Arrân ve İrmîniyye bölgelerinin fethedilmesi için görevlendirilen Selmân b. Reb'îa (ö. 653) ve Habîb b. Mesleme (ö. 662) önce Nahçıvan'ı fethettiler. Nahçıvan'dan sonra ise Arrân bölgesinin önemli şehirleri olan Berda, Beylegân, Gebele ve Derbent birer birer Müslümanlar tarafından fethedildi. Dolayısıyla Hz. Osman'ın hilafeti döneminde kuzey sınırı Derbent'e kadar olan büyük bir arazi artık Müslümanlar tarafından tamamen fethedilmiş bulunmaktaydı (el-Belâzurî 1988, 197 vd; Bünyadov 1991, 93-95).

Müslüman coğrafyacıların bugünkü Güney ve Kuzey Azerbaycan arazisini belirtmek için kullandıkları Azerbaycân ve Arrân bölgeleri hakkında özet mahiyetindeki bu malumatlardan sonra onların söz konusu bölgelerin sınırları ve şehirleri hakkında verdikleri coğrafi bilgilere geçilebilir. Yeri gelmişken burada önemli bir hususa daha işaret edelim ki, bu makalede Müslüman coğrafyacılar göre Azerbaycan bölgesinin sınırlarının belirlenmesi amaçlandığından onların Azerbaycân, Arrân ve İrmîniyye bölgelerinin sınırları ve önemli şehirleri hakkında zikrettikleri bilgilere yer verilmekle yetinilecektir. Çünkü söz konusu bilgilerin, bölgenin sınırlarının tespit edilmesi için yeterli olacağı kanaatindeyiz.

İslâm dünyasında ülkelerin coğrafi konumlarından bahseden ilk eserlerden biri olarak karşımıza Ya'kubî (ö. 905)'nin *Kitâbu'l-buldân*'ı çıkmaktadır. Müellif eserinde yer verdiği bölgelerin önemli yerleşim merkezleri, bunlar aralarındaki mesafeler, fetihleri, halkları, söz konusu yerleşim merkezlerinin coğrafi durumları hakkında kayda değer bilgiler sunmaktadır. Eserde Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye bölgelerinin coğrafi konumları ve önemli yerleşim merkezleri hakkında da önemli bilgiler bulunmaktadır. *Kitâbu'l-buldân*'ın ilgili bölümleri incelendiğinde Ya'kubî'nin-daha sonraki coğrafyacıların yaptıkları gibi-Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye şeklinde üçlü bir taksim yapmadığı, bilakis söz konusu bölgeyi Azerbaycan ve İrmîniyye şeklinde iki bölgeye ayırdığı dikkat çekmektedir. O, eserinde Azerbaycan bölgesinden bahsederken Varsân'dan Beylegan'a ve Beylegan'dan Marağa'ya kadar olan bölgeyi "Yukarı Azerbaycan" (Azerbaycân el-Ulyâ) olarak tanımlamış ve Arrân bölgesinin önemli şehirlerinden biri olan Berda'yı da Yukarı Azerbaycan'ın şehirleri arasında zikretmiştir. O, Merend, Tebriz, Urmiye, Hoy, Selmâs, Varsân ve Berzend'i Azerbaycan bölgesinin şehirleri arasında göstermektedir (el-Ya'kübî, h. 1422, 79-80). Öte yandan Ya'kübî'nin İrmîniyye bölgesinden bahsederken bu araziye üç kısma ayırdığı dikkat çekmektedir. Onun söz konusu taksimine göre, İrmîniyye'nin birinci kısmı Şimşât⁵³ ve civarını (Kalikala ve Hılât (Van) nahiyesi arasındaki arazi), ikinci

⁵² Nahçıvan ismi erken dönem Arap kaynaklarında "Neşevâ" (نَشَوَى) şeklinde kaydedilmiştir (Bk: el-Belâzurî, 1988, 194; İbn Hurdazbih, 1889, 122, 213, 246; el-İstahrî, 2004, 188, 194; el-Hamevî, 1977, V, 286). Orta çağ coğrafyacılarından Yâkût el-Hamevî bu kelimenin halk arasında "Nahçıvân" (نَخْجَوَان) olarak yaygınlık kazandığını, ama "Nakcuvân" (نَقْجَوَان) şeklinde de kullanıldığını belirtir (el-Hamevî, 1977, V, 286; Ayrıca detaylı bilgi için bk: Memmedov, 1977, 25-28).

⁵³ Şimşât (شمشاط): Fırat nehri kıyısında yerleşen bir Bizans şehridir (Bk: el-Hamevî, 1977, III, 362).

kısmı Tiflis ve Cürzân⁵⁴ arasındaki araziye, üçüncü kısmı ise Derbent (Bâbu'l-ebvâb), Berda⁵⁵ ve Beylegan arasındaki araziye kapsamaktadır. Dolayısıyla onun üçüncü İrmîniyye olarak nitelediği bölge Arrân'a denk gelmektedir. Ayrıca Ya'kûbî, Varsan ve Berzend ile birlikte Berda'yı de Yukarı Azerbaycan bölgesinin şehirleri arasında zikretmektedir (el-Ya'kûbî, h. 1422, 80). Bilindiği kadarıyla Arrân bölgesinin bir kısmının (Berda'ya kadar) Yukarı Azerbaycan şeklinde adlandırılması Ya'kûbî'ye has bir taksimdir (Velihanlı 1993, 58).

X. yüzyılın en önemli coğrafya eserlerinden biri İstahrî (ö. 951)'nin meşhur *Kitâbu'l-mesâlik ve'l-memâlik* adlı kitabıdır. Eserde ele alınan her bölgenin (iklîm) önemli şehirleri, nehirleri, dağları, nüfusu, yol güzergâhları ve yerleşim merkezleri hakkında son derece değerli bilgilere yer verilmiştir (Tolmacheva 2001, 204). İstahrî eserinde Azerbaycan Arrân ve İrmîniyye bölgelerini müstakil bir başlık altında ele almıştır. O, her üç bölgeyi aynı başlık altında ele almasını bunların tek bir yönetici tarafından idare edilmesiyle açıklar. Ama o, selefi Ya'kûbî'den farklı olarak Berda ve Beylegan'ı Azerbaycan bölgesinin şehirleri arasında zikretmemiştir. Erdebil, Marağa, Hoy, Merend, Berzend, Selmâs ve Tebriz'i, Azerbaycan bölgesinin şehirleri arasında zikreden İstahrî (el-İstahrî 2004, 181-182), Derbent'ten Tiflis ve Aras⁵⁶ nehrinin batısına kadar olan araziye ise Arrân olarak tasvir etmiş (el-İstahrî, 2004, 190) ve Berda, Şemkir,⁵⁷ Gence⁵⁸ ve Şemahi'yı bu bölgenin şehirleri olarak kaydetmiştir (el-İstahrî 2004, 193). Azerbaycan ve Arrân bölgesinin önemli yerleşim merkezleri hakkında bilgiler veren İstahrî söz konusu bölgelerin sınırlarını da belirtmiştir. Şöyle ki:

Azerbaycan bölgesinin sınırları, güneyden et-Tarm dağlarından (Erdebil ile Zencan arasında) Zencan sınırına, daha sonra Dinaver, Hulvân ve Şehrezur dağlarından Dicle nehrine varır ve Ermeniyye bölgesinin sınırlarını çevreliyor. Arrân bölgesinin sınırları ise kuzeyden Derbent'ten (Bâbu'l-ebvâb) Tiflis'e ve Aras nehri civarındaki Nahcivan⁵⁹ olarak bilinen yere kadardır (el-İstahrî 2004, 190).

Azerbaycan bölgesi hakkında detaylı bilgiler barındıran en önemli coğrafya eserlerinden biri hiç kuşkusuz İbnu'l-Fakîh (ö. 976)'in *Kitâbu'l-buldân*'ıdır. İbnu'l-Fakîh söz konusu eserinde kendisinden önceki coğrafyacıardan bir az daha farklı taksim yapmıştır. Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa onun da, Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye şeklinde üçlü bir taksim yerine Azerbaycan ve İrmîniyye olmak üzere ikili bir taksime gittiği görülmektedir. O, Azerbaycan bölgesinin sınırını

⁵⁴ Cürzân: Gürcüstan bölgesi Arap coğrafyacıları tarafından Cürzân (جُرْزَان) olarak adlandırılmıştır. (Bk: el-Hamevî, 1977, II, 125).

⁵⁵ Arap kaynaklarında Berda şehri “Berdea (بردعة)” (bk: el-Ya'kûbî, h. 1422, 207-208); ve “Berzea (برذعة)” (bk: el-Hamevî, 1977, I, 379) olmak üzere iki şekilde kaydedilmiştir.

⁵⁶ Aras nehri Arap kaynaklarında Nehru'r-Rass (نهر الرّسن) olarak kaydedilmiştir.

⁵⁷ Arapça kaynaklarda Şemkûr (شمکور) olarak kaydedilmiştir.

⁵⁸ Arap kaynaklarında Cenze (جَنْزَة) olarak kaydedilmektedir. Meşhur coğrafyacı Yâkût el-Hamevî, bu şehrin halk arasında Gence (كنجه) olarak bilindiğine işaret eder. (Bk: el-Hamevî, 1977, II, 171).

⁵⁹ Eserde bu kelime “Bahcîrân” (بحجيران) şeklinde kaydedilmiştir. Fakat bazı araştırmacılar bunun Nahcivan olması gerektiğini ve yazım hatasından dolayı böyle kaydedildiğini söylemişlerdir (Bk: Velihanlı, 1993, 59 (dipnot kısmında))

kuzeyden; Berda'dan Zencan'a kadar, doğudan ise Deylem bölgesi olarak tasvir etmiş ve Selmâs, Muğan, Beylegan, Marağa ve Tebriz'i bu bölgenin şehirleri arasında kaydetmiştir (İbnu'l-Fakih 1996, 582). İrmîniyye bölgesine gelince ise İbnu'l-Fakih bu bölgeyi; birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü İrmîniyye olmak üzere dörtlü bir taksime tabi tutmuştur. Arrân bölgesini de içine alan Ermeniyeye, Nahçıvan'dan Derbent'e ve Berda'dan Tiflis'e kadar olan büyük bir araziden oluşmaktaydı (İbnu'l-Fakih 1996, 583).

X. yüzyılda kaleme alınmış en önemli coğrafya eserlerinin başında İbn Havkal (ö. 990)'ın *Sûretu'l-arz* adlı kitabı gelmektedir. Bu eserin belki de en önemli özelliklerinden biri ele aldığı her bölgenin haritasını vermesidir. İbn Havkal, Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye bölgelerinden bahsederken bu bölgelerin sınırları konusunda daha net bir tablo sunmaktadır. Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye'nin tek bir bölge olduğunu kaydeden İbn Havkal, söz konusu eserinde Aras nehrinin kuzeyini Arrân, güneyini ise Azerbaycan olarak tasvir etmektedir (İbn Havkal 1992, 285). O, Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye bölgelerinin sınırlarını tasvir etmek için çizdiği haritada Derbent'ten Aras nehrine ve Hazar Denizi'nden de Tiflis'e kadar olan arazi üzerinde Arrân, Aras nehrinden Hılât'a (Van Gölü) kadar olan arazi üzerinde İrmîniyye, Aras nehrinden Şehrezûr dağlarına kadar, doğudan ise Deylem'den İrmîniyye sınırlarına kadar olan arazi üzerinde ise Azerbaycan yazmaktadır (Harita için bk: İbn Havkal 1992, 286). İlaveten Hazar Denizi'ni tasvir etmek için çizdiği bir diğer haritada o, Derbent'ten Gilan'a kadar olan kıyı şeridi üzerine de Azerbaycan olarak göstermektedir (bk: İbn Havkal 1992, 328).

Öte yandan o, mezkûr eserinde Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye bölgelerinin merkezi şehirleriyle birlikte diğer en önemli şehirleri hakkında da bilgiler vermektedir. Onun verdiği bilgilere göre Azerbaycan bölgesinin merkezi Erdebil olup Urmiya, Merend, Tebriz, Hoy, Selmâs bu bölgenin önem şehirlerindedir (İbn Havkal 1992, 287), Tiflis, Derbent (Bâbu'l-ebvâb), Şirvan, Şemahı, Şeki, Gebele, Şemkir, Gence, Beylegan, Berzend ve Varsân ise merkezi Berda olan Arrân bölgesinin önemli şehirleri arasında kaydedilmektedir. (İbn Havkal 1992, 294).

Eserinde Azerbaycan hakkında bilgilere yer veren Müslüman coğrafyacılarından biri de Azîzî (ö. 990)'dır. Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye bölgelerini müstakil bir başlık altında ele alan Azîzî bu bölgelerin önemli şehirlerini zikretmekle yetinmiş ve söz konusu bölgelerin sınırları hakkında fazla malumata yer vermemiştir (el-Azîzî ts., 139). Tespit edebildiğimiz kadarıyla o, sadece Azerbaycan bölgesinin batı sınırının Urmiye şehri olduğunu (el-Azîzî ts., 139), Derbent'in (Bâbu'l-ebvâb) ise Fars diyarı ile Hazar Devleti'nin sınırında yerleştiğini zikretmekle yetinmiştir (el-Azîzî ts., 140).

Diğer bir İslâm coğrafyacısı Makdisî (ö. 1000) coğrafyaya ait kaleme aldığı meşhur *Ahsenu't-tekâsîm* adlı eserinde İslâm dünyasını on dört bölgeye (iklîm) ayırmış ve bunlardan altısını Arap bölgeleri (ekâlîmu'l-Arab) geri kalan sekizini ise Acem bölgeleri (ekâlîmu'l-acem) başlığı altında incelemiştir (Bilge 1989, 179). O, acem diyarlarından olan Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye ülkelerini Rihâb bölgesi (iklîmu'r-Rihâb) başlığı altında tek bir bölge olarak ele almıştır (el-Makdisî 1877, I,

373). Nitekim Makdisî'nin Azerbaycan ve Arrân bölgelerinden bahsederken kullandığı ifadeler şöyledir:

Rihâb iklimini Arrân, İrmîniyye ve Azerbaycan olmakla üç bölgeye ayırdık. Merkezi Berda şehri olan Arrân; Kür⁶⁰ ve Aras nehirleri arasındaki bir bölgedir. Tiflis, Şemkir, Gence, Şemahı, Şirvan, Bakü, Şabran, Derbent, Gebele ve Şeki Arrân'ın bazı şehirlerindedir. Erdebil, Tebriz, Muğan, Berzend Varsân vb. ise Azerbaycan bölgesinin başlıca şehirleridir (el-Makdisî, 1877, I, 374-375).

Yukarıdaki ifadelerinden anlaşılacağı üzere Makdisî, Aras nehrinden Derbent'e kadar olan bölgeyi Arrân olarak isimlendirmiştir ki burası şimdiki Kuzey Azerbaycan toprakları içinde yer almaktadır. Onun Arrân bölgesinin başlıca şehirleri olarak zikrettiği Şemkir (Şemkûr), Gence, Şamahı, Şirvan, Bakü, Şabran, Gebele ve Şeki Azerbaycan şehirleridir. Başka bir deyişle Makdisî Kuzey Azerbaycan'ı Arrân, Güney Azerbaycan'ı ise Azerbaycan olarak isimlendirmiştir.

Azerbaycan ve Arrân bölgesinin sınırları hakkında net bir tablo ortaya koyan müelliflerden biri de ortaçağ coğrafyacılarından olan Yâkût el-Hamevî'dir. O, Azerbaycan ve Arrân bölgelerinin sınırı olarak Aras nehrini göstermiş ve söz konusu nehrin kuzey kısmını Arrân, güney kısmını ise Azerbaycan olarak adlandırmıştır. Nitekim el-Hamevî:

Gence, Berda, Şemkir ve Beylegan Arrân bölgesinin bazı şehirleridir. Arrân ile Azerbaycan bölgesi Aras nehriyle bir birinden ayrılmaktadır. Aras nehrinin Batı ve Kuzey'ini Arrân, Doğu'sunu ise Azerbaycan bölgesi oluşturmaktadır (el-Hamevî 1977, I, 136).

Tarzındaki ifadeleriyle Azerbaycan ve Arrân bölgesini Aras nehriyle birbirinden ayrıldığını apaçık bir şekilde dile getirmektedir. Dolayısıyla onun bu taksimine göre Aras nehrinin kuzey ve batı kısmı Arrân, güney kısmı ise Azerbaycan olarak adlandırılmaktadır.

Sonuç

Konuyla ilgili kaynaklara göz atıldığında Müslüman coğrafyacılarının söz konusu bölgeyi genellikle Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye olmak üzere üç ayrı bölgeye ayırdıkları görülmektedir. Bazı müellifler ise bölgeyi Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye şeklinde üçlü taksim yerine Azerbaycan ve İrmîniyye olmak üzere ikili bir taksime tabi tutarak incelemişlerdir. Böylesi ikili taksimi tercih eden müellifler Arrân ve İrmîniyye bölgelerini tek bir coğrafya olarak mütalaa etmişlerdir.

Söz konusu döneme ait Müslüman coğrafyacılarının eserleri incelendiğinde onların Azerbaycan Arrân ve İrmîniyye bölgelerini kesin sınırlarla birbirinden ayırmadıkları dikkat çekmektedir. Şöyle ki bazı coğrafyacılar Aras nehrinin güneyini Azerbaycan, kuzeyini ve batısını ise Arrân olarak adlandırmış diğer bazıları ise Berda ve Beylegan'ı da Azerbaycan sınırları içerisinde göstermişlerdir (Mesela bk:

⁶⁰ Azerbaycan'da bir nehir olan Kür/Kura eski Arap kaynaklarında Nehru'l-Kurr (نهر الكر) ve Nehru'l-Melik (نهر الملك) şeklinde kaydedilmiştir.

İbnu'l-Fakih, 1996, 582; el-Ya'kûbî h. 1422, 79-80). Bazen ise Arrân toprakları da Azerbaycan bölgesine dâhil edilmiş ve burası “Yukarı Azerbaycan (Azerbaycân el-Ulyâ” olarak isimlendirilmiştir (bk: el-Ya'kûbî h. 1422, 79-80). Bütün bu farklılıkların en temel sebebi ise Hilafetin inzibati idare sisteminden kaynaklanmaktaydı. Zira Hilafet devleti, bir vali tarafından yönetilen Azerbaycan, Arrân ve İrmîniyye bölgelerini tek bir vilayet şeklinde bazen Azerbaycan bazen ise İrmîniyye olarak adlandırmaktaydı. Böyle olduğu takdirde Azerbaycan topraklarının güneyde Hemedan'dan başlayarak kuzeyde Derbent'e kadar olan büyük bir araziye kapsadığı söylenebilir (Bünyadov 2007, 158). Dolayısıyla bütün bunlar Azerbaycan ve Arrân bölgeleri arasında bir kopukluğun olmadığını açıkça gözler önüne sermektedir.

Bununla birlikte çoğunlukla mezkûr dönemde kaleme alınmış coğrafya kaynaklarında günümüz Kuzey Azerbaycan bölgesini ifade etmek için Arrân (er-Rân)-bazen ise İrmîniyye -tabirleri kullanılırken, Güney Azerbaycan'ı ifade etmek için Azerbaycan kavramının istifade edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı coğrafyacılar Azerbaycan bölgesinin sınırlarını bir az daha farklı tasvir etmiş ve Arrân bölgesiyle Azerbaycan'ı birbirinden ayırmamışlardır. Örneğin Ya'kûbî ve İbnu'l-Fakih gibi coğrafyacılar günümüzde Kuzey Azerbaycan sınırları içinde yer alan Berda ve Beylegan gibi şehirleri Azerbaycan bölgesi içinde tasvir etmeleri buna misal olarak gösterilebilir. Ayrıca daha sonraki tarih ve coğrafya eserlerinde Azerbaycan ve Arrân isimlerinin zamanla birbirinin yerine kullanılması gibi hususlar Azerbaycan ve Arrân bölgesi arasında bir kopukluğun olmadığına açık bir şekilde işaret etmektedir. Nitekim XV. yüzyılın ünlü tarihçilerinden Burhâneddin el-Bikâî (ö. 1480)'nin; Azerbaycan ve Arrân bölgelerinin birbirinden ayırt edilemeyecek kadar içi içe olduğunu belirtmesi bu hususu bir daha teyit eder niteliktedir (Bikâî, Arapça el yazma, Laleli no: 1994, 269; Gurbanov 2007, 19).

Yeri gelmişken burada işaret edilmesi gerekir ki çağdaş dönem tarihçilerinden bazılarının göre Kuzey ve Güney Azerbaycan topraklarının birlikte Azerbaycan olarak adlandırılması ilk kez Nadir şah Afşar (1736-1747) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bilindiği üzere Safevîler döneminde şimdiki güney ve kuzey Azerbaycan toprakları Tebriz, Çukur-Set (Güney Azerbaycan'da), Şirvan ve Karabağ (Kuzey Azerbaycan'da) olmak suretiyle dört beylerbeyliğine ayrılmıştır. Nadir şah ise ilk kez söz konusu beylerbeylik sistemini ilga ederek bu bölgeyi Azerbaycan adı altında birleştirmiştir. Böylece ilk kez Güney ve Kuzey Azerbaycan toprakları birlikte Azerbaycan ismiyle adlandırılmağa başlanmıştır (Mustafazade 2007, 246; Recebli 2013, 198). 1918'de kurulan Azerbaycan Cumhuriyet'i ile ise Aras nehrinin kuzeyinde bulunan ve eskiden Arrân, Azerbaycan, Şirvan veya Muğan olarak adlandırılan topraklar resmen Azerbaycan olarak adlandırılmağa başlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Bilge, Mustafa L., Ahsenü't-Tekâsîm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (C. II, s. 179-180), İstanbul, TDV Yayınları, 1989.
2. Bünyadov, Ziya Musa, Azərbaycan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (C. IV, s. 317-322), İstanbul, TDV Yayınları, 1991.
3. Bünyadov, Ziya, *Azərbaycan VII-IX. Asırlarda*. Bakü, Şark-Garp, 2007 (1-424).
4. el-Azîzî, el-Hasen b. Ahmed el-Muhallebî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, thk: Teysîr Halef, y.y., ts. (1-194).
5. el-Belâzurî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvud, *Futûhu'l-buldân*, Beyrut, Mektebetu'l-hilâl, 1988 (1-456).
6. el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbuddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, el-Bağdâdî, er-Rûmî, *Mu'cemu'l-buldân*, Beyrut, Dâru Sâdır, 1397/1977 (1-1037).
7. el-İstahrî, Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed el-Fârisî, *Kitâbu'l-mesâlik ve'l-memâlik*, Beyrut, Dâru sâdır, 2004 (1-347).
8. Eliyarlı, Süleyman, *Azərbaycan Tarihi Üzere Kaynaklar*, Bakü, Çırac Neşriyat, 2007 (1-328).
9. el-Makdisî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Bennâ eş-Şâmî el-Beşşârî, *Ahsenu't-tekâsim fi ma'rifeti'l-ekâlîm*, Leiden E. J. Brill, 1877 (1-498).
10. el-Ya'kûbî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, *Kitâbu'l-buldân*, 1. baskı, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, h. 1422 (1-218).
11. Gasımova, Sara, Azərbaycan 3-7. Asırlarda. *Azərbaycan Milli Ansiklopedisi* içinde (s. 180-189), Bakü, Azərbaycan Milli Ansiklopedisi İlim Merkezi, 2007.
12. Gurbanov, Abbas, *Abbâsîler Döneminin İlk Asrında Azərbaycan (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Konya, 2007 (1-191).
13. İbn Havkal, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ali en-Nasibî el-Bağdâdî, *Sûretu'l-arz*, Beyrut, Mektebetu'l-hayât, 1992 (1-527).
14. İbnu'l-Fakîh, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. İshâk b. İbrahim el-Hemedânî, *Kitâbu'l-buldân*, 1. baskı, thk: Yusuf el-Hâdî, Beyrut, Âlemu'l-kutub, 1416/1996 (1-649).
15. İsmailov, Mahmud, *Azərbaycan Tarihi*, Bakü, Azərbaycan Ansiklopedisi Yayıncılık-Poligrafî Birliyi, 1997 (1-320).
16. Melikov, Rauf, Azərbaycan Kadim Dönemde. *Azərbaycan Milli Ansiklopedisi* içinde (s. 159-179), Bakü, Azərbaycan Milli Ansiklopedisi İlim Merkezi, 2007.
17. Memmedov, Rauf, *Nahçıvan Şehrinin Tarihi Oçerki*, Bakü, İlim (Elm) Neşriyat, 1977 (1-156).
18. Mustafazade, Tofiq, Azərbaycan 18. Asrın 1. Yarisında. *Azərbaycan Milli Ansiklopedisi* içinde (s. 241-246), Bakü, Azərbaycan Milli Ansiklopedisi İlim Merkezi, 2007.

19. Özaydın, Abdülkerim, Arrân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. III, s. 394-395), İstanbul, TDV Yayınları, 1991.

20. Recebli, Gazanfer, *Azerbaycan Tarihi (Oçerkler)*, Bakü, İlim ve Tahsil, 2013 (1-545).

21. Tolmacheva, Marina, İstahrî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. XXIII, s. 203-205), İstanbul, TDV Yayınları, 2001.

22. Velihanlı, Naile, *Arap Hilafeti ve Azerbaycan*, Bakü, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, 1993 (1-120).

23. Zeynaloğlu, Cihangir, *Şirvanşahlar Yurdu*, İstanbul, Cumhuriyet Kütüphanesi, 1931 (1-182).

Səadət Abdurahmanova

IX-X ƏSRLƏR MÜSƏLMAN COĞRAFIYAÇILARIN ƏSƏRLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANA DAİR MƏLUMATLAR

XÜLASƏ

Bu məqalədə araşdırılan məsələlər IX-X əsrlərdə yaşayan müsəlman coğrafiyaçıların əsərlərindən faydalanaraq, Azərbaycan torpaqlarının hüdudlarını müəyyənləşdirməkdir. Mövzu ilə əlaqədar mənbələrə baxdıqda, müsəlman coğrafiyaçıların bugünkü Cənubi və Şimali Azərbaycan torpaqlarını əhatə edən əraziləri, ümumiyyətlə, Azərbaycan, Arran və İrminiyyə şəklində üç bölgəyə ayırdıqları görünməkdədir. Amma buna baxmayaraq, bəzi coğrafiyaçılar sözügedən əraziləri Azərbaycan və İrminiyyə olmaqla iki qismə ayırıbar.

Eyni mənbələr bizə göstərir ki, qədim dövrə aid müsəlman coğrafiyaçıların əsərlərində Şimali Azərbaycan daha çox Arran, Cənubi Azərbaycan isə Azərbaycan olaraq təsvir edilmişdir. Həmçinin bu coğrafiyaçılar öz əsərlərində Azərbaycan və Arran bölgələrinin hüdudları, mühüm şəhərləri və digər bilgilər haqqında qiymətli məlumatlar da vermişlər. Bütün bunlara baxmayaraq, bəzi coğrafiyaçılar sözügedən bölgənin hüdudlarını bir qədər fərqli təsvir etmiş və Azərbaycan ilə Arranı bir-birindən ayırmayaraq birlikdə göstərmişlər.

İlk dəfə Şimali və Cənubi Azərbaycan torpaqlarını birlikdə vahid Azərbaycan olaraq adlandıran şəxs Nadir şahdır. Belə ki, Nadir şah Əfşar (1736-1747) bugünkü Şimali və Cənubi Azərbaycan torpaqlarında yerləşən Təbriz, Çuxur Səd, Şirvan və Qarabağ bəylərbəyliklərini ləğv edərək, bu əraziləri vahid Azərbaycan adı altında birləşdirmişdir. Beləliklə, tarixdə ilk dəfə Şimali və Cənubi Azərbaycan torpaqları, hər ikisi birlikdə, Azərbaycan olaraq adlandırıldı. 1918-ci ildə müstəqil Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaradılması ilə artıq Araz çayının şimalında yerləşən ərazilər rəsmi olaraq Azərbaycan adlandırılmağa başlandı.

Açar sözlər: Azərbaycan, Arran, coğrafiya

Саадат Абдурахманова

ИНФОРМАЦИИ ОБ АЗЕРБАЙДЖАНЕ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МУСУЛЬМАНСКИХ ГЕОГРАФОВ IX-X ВЕКОВ

РЕЗЮМЕ

Мы попытались указать границы Азербайджанской территории на основе работ Мусульманских географов IX-X веков. Если взглянуть на источники того периода, можно увидеть, что мусульманские историки и географы, которые исследовали данную тему, разделили нынешнюю территорию Южный и Северного Азербайджана на три части под названием Азербайджан, Арран и Ирминия. Наоборот, некоторые географы разделили эту территорию на две части: Азербайджан и Ирминия.

Данные источники показывают нам, что ранние мусульманские географы именовали Северный Азербайджана - Арраном, а Южного Азербайджана-Азербайджаном. Помимо этого, эти географы предоставляли важные сведения о границах, важных городов и др. особенностях территории Азербайджана и Аррана. Несмотря на это, некоторые географы описывали границы данной территории иначе, и не разделяя Азербайджан и Арран отображали её единой и смыкающейся.

Впервые Надир шах Афшар (1736-1747) назвал территории Северного и Южного Азербайджана единым целым. В свое время он отменив такие провинции Северного Азербайджана как Тебриз, Чукур-сет, Ширван и Карабах объединил все регионы под названием Азербайджан. Таким образом, впервые северные и южные территории Азербайджана вместе стали называться Азербайджаном. А с созданием в 1918 году Азербайджанской Республики, территория, находящаяся на севере реки Арас, начали официально называться Азербайджаном.

***Ключевые слова:** Азербайджан, Арран, география*

*Saadat Abdurahmanova***LANDS OF AZERBAIJAN ACCORDING TO MUSLIM
GEOGRAPHERS BETWEEN THE 9th-10th CENTURIES****ABSTRACT**

The article aims to determine the borders of Azerbaijani lands through the study of Muslim geographers of the 9th-10th centuries. According to the sources concerning the topic, Islamic geographers divided the territory into three regions: Azerbaijan (includes the north and south parts of Azerbaijan), Arrân and Irminiya. However, some geographers mention only two territories, Azerbaijan and Irminiya.

The same sources reveal that the most ancient Islamic geographers described the north of Azerbaijan as Arran and the south of Azerbaijan as the current territory of Azerbaijan. Additionally, some geographers share valuable information about the borders and important cities of the mentioned territories. However, some geographers describe the borders differently and consider Arran and Azerbaijan as one territory.

Nader Shah Afshar was the first person declaring the north and south of Azerbaijan as a single territory for the first time in the history. He abolished the province (beylerbeylik) of Tabriz, Chukur-Set Shirvan and Karabagh which covered northern and southern territories and united the region under the name of Azerbaijan. Thus, for the first time in the history, the southern and northern lands were declared together as Azerbaijan. With the establishment of the Azerbaijan Democratic Republic in 1918, the north lands of the Aras River started to officially be called Azerbaijan.

Keywords: Azerbaijan, Arrân, geography

Çapa tövsiyə etdi: Dr. Öğr. Üyesi Kamran Abdullayev